

חבל נחלתו

סימן כז

אבקת חלב העשויה מחלב נוכרי

שאלה

ייתיב לא חזי ליה, מהו דתימא: כיון דיתיב לא חזי ליה, ניחוש דלמא מיייתי ומערב ביה, קמ"ל: כיון דכי קאי חזי ליה, אירתותי מירתת ולא מייערב ביה".

מפרש הרמב"ם (פ"ב מ"ז): "ואפילו היה ישראל במרחק מן הגוי, והיה הישראלי יושב, אבל אם יעמוד יראה את הגוי, שהיות שאם יעמוד יראה מאיזו בהמה יחלוב, הרי זה החלב מותר, אף על פי שהיה יושב ולא ראהו חולב, לפי שהגוי ירא שיעמוד ויראהו חולב מבהמה טמאה. וכאילו הוא רוצה באומרו כאן רואהו – נמצא עמו, ואפשר לו לראותו בעת החליבה". וכ"כ הרע"ב.

עולה מן סוגיות שהחשש הוא שמא הנכרי החולב עירב בו חלב מבהמה טמאה, ולכן אם הנכרי החולב ירא שמא ישראל יראהו ולא יקנה ממנו די בפיקוח כזה, ואי"צ שהישראל יראהו בכל רגע ורגע שהוא חולב.

בדף לה (ע"ב) הגמ' מבארת שחלב טמא לא ניתן לגבן לגבינה, וא"כ לכאורה היה ניתן לבדוק חלב אם אין בו עירוב חלב טמא. והגמ' דוחה שלא ניתן לעמוד אם נתערב חלב טמא, משום שאף בחלב טהור ישנו חלק שנשאר מימי (נסיובי) ואולי הוא החלב הטמא שעירב בו. (בגמרא בדפים שלפני כן ישנו דיון מפני מה אסרו חכמים בגזירה גבינות של נכרים ואכ"מ).

בהגהות מיימוניות (הל' מאכלות אסורות פ"ג ה"ג אות י) כתב בטעם איסור חלב נכרי: "כרבי ירמיה דאמר בירושלמי דהיינו טעמא דאיסור חלב שחלבו עכו"ם ודלא כרבי"ל דאמר טעמא משום גילוי וכן דעת

האם מותר לאכול מוצרים אשר מעורבת בהם אבקת חלב נוכרי? בימינו יבוא אבקת חלב מחו"ל הוא רק של אבקה הנעשית מחלב פרות, כאשר בתי החרושת בחו"ל עומדים תחת פיקוח ממשלתי שלא להכניס שום מוצרים אחרים. בנוסף חלב מבהמות טמאות כמעט ואינו מצוי (כגון חלב נאקות), וכש"כ שאין עושים ממנו אבקה בגלל מחירו הגבוה. וק"ו במצב בימינו שהיצור הוא כולו תעשייתי, וחשש להכנסת אבקת חלב טמא הוא אפסי.

א. חלב שחלבו נכרי

א. המשנה בעבודה זרה (פ"ב מ"ו) כותבת: "אלו דברים של עכו"ם אסורין ואין איסורן איסור הנאה חלב שחלבו עכו"ם ואין ישראל רואהו...". ובמשנה הבאה: "אלו מותרין באכילה חלב שחלבו עכו"ם וישראל רואהו".

ובירושלמי (עבודה זרה פ"ב ה"ח): "א"ר ירמיה חלב הגוי למה הוא אסור משום תערובת בהמה טמאה ותני כן ישראל יושב בעדר והגוי חולב ומביא לו ואינו חושש". והובא אף ברי"ף (ע"ז יד ע"ב).

ובדף לט (ע"ב) בגמרא: "יושב ישראל בצד עדרו של עובד כוכבים ועובד כוכבים חולב לו ומביא לו, ואינו חושש. היכי דמי? אי דליכא דבר טמא בעדרו, פשיטא, ואי דאיכא דבר טמא בעדרו, אמאי? לעולם דאיכא דבר טמא, וכי קאי חזי ליה, וכי

חבל נחלתו

אפילו אין בדיר בהמה טמאה אסור דלא ליפוק מיניה חורבא, **ופורץ גדר ישכנו נחש**.¹ וכן באותה לשון בסידור רש"י (סי' תרז) וכן בשו"ת רש"י (סי' קנב). וא"כ מבית מדרשו של רש"י עולים דברים סותרים.

וכן באורחות חיים (הל' איסורי מאכלות אות סז): "כל חלב הנמצא ביד גוי אסור שמא עירב בו חלב בהמה טמאה. כתוב בתוספתא¹ בודק אדם בעדרו של גוי **אם אין שם בהמה טמאה אוכל מן החלב** ועל זה שמכו מקצת אנשים לאכל חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו, כיון דידיעין דאין בהמה טמאה בעדרו בסמוך לו".

ג. בספר כפתור ופרח (פ"ה) הסיק: "ולפי מה שהתבאר מסתברא דלדעת בעל ספר העתים ז"ל שהוא הרב אל ברצילוני דהוא הדין אם הגוי חולב לעשות גבינה מאותו חלב לא למוכרו כמות שהוא, והתם לא חיישין אפילו איכא דבר טמא באותה מדינה, דלאי זה צורך יערבנו, וכמו שכתב רת"ם ז"ל... ואיסור חלב משם עירוב, אם כן אין להחזיק איסור בכיצא בזה אם קים ליה בגויה, והנך רואה התר בחלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו היכא דקיס לן שאין שם דבר איסור, כי מה שכתב ספר העתים ז"ל, ואין בכל אותה מדינה דבר טמא, ר"ל שראויה לחלוב שהרי אי איפשר מכלבא וחמורה וכיצא בהן. ואחר שהענין כן נראה לפי זה שאם היה במדינה דבר טמא שראוי

רש"י וכן בכל הספרים בתלמוד שלנו בפרק אין מעמידין, אבל ר"ח תפס שיטתו כריב"ל ופי' ביני אטפי עומד שם הארס בין הנקבים".

ב. מן הסוגיות עולות לכאורה כמה דעות לגבי חלב שנחלב ע"י נכרי ואין ישראל רואהו.

בגמרא נאמר: "היכי דמי? אי דליכא דבר טמא בעדרו, פשיטא, ואי דאיכא דבר טמא בעדרו, אמאי?" עולה שאם אין דבר טמא בעדרו של הנכרי אין חוששים שמא הלך וקנה חלב טמא ועירב, וע"כ אי"צ בשמירת ישראל.

כך כתב בספר כפתור ופרח (פ"ה): "וכן בספר העתים, חלב שחלבו הגוי ואין ישראל רואהו ולא בשלו הגוי אלא שהביאו צונן **ואין בכל אותה מדינה דבר טמא**, ודאי מותר לאוכלו בין חי בין מבושל, בין לעשות גבינה".

וכך כתוב בספר האורה (ח"א אות קי הל' בשר בחלב): "חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו, ולא בישלו הגוי. אלא שהביאו צונן, **ואין בכל אותה מדינה דבר טמא**, ודאי מותר לאוכלו בין חי בין מבושל, בין לעשות גבינה".

אמנם ממקורות אחרים מבית מדרשו של רש"י נשמעים דברים הפוכים. בספר האורה (ח"ב אות פג דין חלב שחלבו גוי) נאמר: "חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו.

1. בתוספתא שלפנינו אין ברייתא זו. ובאנ"ת (ערך חלב של גוי הערה 84) הביא מקורות נוספים הסוברים כך: "שערי דורא סי' פב בשם בני רומי שהשיבו לרב שר שלום גאון, וגורסים כן בע"ז לט, ב אי דליכא דבר טמא בעדרו אע"ג דלא חזי ליה שרי (וכ"ה בתשו' הגאונים אסף תרפ"ט עמ' 125); מרדכי שם סי' תתכו בשם יש מוכיחים; שו"ת חוט המשולש, בתשב"ץ ח"ד טור א סי' לב, בשם זקנו הרשב"ץ, שמ"ש בגמ' פשיטא, היינו שמותר בכל אופן; שו"ת הרדב"ז ח"ד סי' אלף קמז. כל הגאונים והראשונים הנ"ל אינם מצריכים יושב בצד העדר אם אין שם בהמה טמאה.

פשיטא! לא כהיתר כולל אלא, כהיתר שרק אם ישראל יושב בצד עדרו ואין דבר טמא בעדר, אין חוששים שערב בו דבר טמא. והחידוש הוא שאם יש בהמה טמאה בעדרו, די בכך שעומד ורואה לעתים.

כך כתב הרמב"ם (הל' מאכלות אסורות פ"ג הל"ז): "וישראל שישב בצד העדר של נכרי ובא הנכרי והביא לו חלב מן העדר אף על פי שיש בעדר בהמה טמאה הרי זו מותר, ואע"פ שלא ראה אותו חולב, והוא שיכול לראותו כשהוא חולב כשיעמוד, שהנכרי מתיירא לחלוב מן הטמאה שמא יעמוד ויראה אותו". עולה שלא סבר כדעה שאם אין בעדרו טמא מותר אפילו אינו יושב בצדו. וכן משמע מהר"ף (ע"ז טז ע"ב) והרא"ש (פ"ב סי' מ) שהביאו את הגמרא כלשונה. וכ"נ מספר המנהיג (הל' איסור חלב של גוים והחמאה שלהם עמ' תרסז), אשכול (אלבק, הלכות בשולי גוים, קצו ע"א), רבינו ירוחם (תואר"ח נט"ו ח"ה), ראב"ה (סי' אלף סז). ואו"ז (ע"ז סי' קצו).

וכן כתב המאירי (שם): "אלא שאתה צריך בה לידיעת תנאים הנוכרים בה בגמרא בסוגיא הבאה על משנה שמינית והם שאם היה חולב בבית וישראל יושב לו בחוץ סמוך לעדר ויודע שאין דבר טמא בעדרו מותר אע"פ שאין רואהו ושאי אפשר לו לראותו". והצריך יושב בצד העדר אע"פ שאין בהמה טמאה בעדרו.

וכ"כ בטור (יו"ד סי' קטו): "חלב שחלבו עו"ג ואין ישראל רואהו אסור שמא עירב בו חלב טמא ל"ש חלבו לצרכו או לצורך ישראל. לפיכך היה חולב בביתו וישראל יושב מבחוץ אם יודע שאין לו דבר טמא בעדרו מותר אפילו אין הישראל יכול לראותו בשעה שהוא חולב, היה לו דבר

לחלוב אלא שחלבו יותר יקר מן הטהור, כמו שהוא בחלב גמלה כנגד שאר החלבים פה בארץ הערבה, שיהיה מותר מההיא דפרק אין מעמידין (ע"ז לה, ב) גבי ארבא דמוריסא, משום דקיסטא דמוריסא בלומא וקיסטא דחמרא בארבעה. בהר"מ ז"ל הלכות מאכלות אסורות בסיפא (פ"ז הכ"ו), וכוה מורין לכל דבר שחוששין לו שמא ערבו בו גוים דבר האסור, שאין אדם מערב הזול ביקר כדי להשתכר, ע"כ. **ועל הכל אני אומר בעל נפש שומר פיו עם שהאמת חביב.**

הכפ"פ אף שסבר שזו האמת שחלב שחלבו נכרי מותר – אע"פ שיש בהמה טמאה במדינה – משום שחלב טמאה יקר יותר, בכ"ז יעץ לבעל נפש לשמור את פיו. ד. בהגהות אשרי (ע"ז פ"ב סי' מ הג' ג) כתב סיבה נוספת להיתר חלב שלא ראה ישראל בחליבתו: "וישראל שהלך לכפר לקנות גבינות ואינם יודעין שדעת ישראל להקפיד כל החלב, אפילו לא ראה ישראל החליבה כלל שרו ואפי' אם נפשך לאסור כה"ג היכא שראה הכל לבד התחלת החליבה מותר. ופעם אחת אמר עובד כוכבים לישראל ליקח גבינות והיה החלב נחלב כבר והלך ועשהו, והתיר ר"ת ואמנם אין להתיר כולי האי היכא דליכא הפסד מרובה". ודעת ר"ת זו הובאה בעוד ראשונים כגון המאירי (ע"ז לה ע"ב): "וכבר בארנו שלדעת אחרוני הרבנים כל שחלבו הגוי לעצמו או שעשה ממנה גבינה אין לחוש לתערובת חלב טמא הא כל שחלבה למוכרה אסורה".

ה. אולם ראשונים אחרים חלקו על ביאור הגמרא בדרך זו, ופרשו את דברי הגמרא: "אי דליכא דבר טמא בעדרו,

חבל נחלתו

בעדרו, בכ"ז חוששים שמא לפני שישראל בא, הניח הנכרי חלב טמא בכלי החליבה, ומשום כך ישראל צריך להיות בתחילת החליבה להיות בטוח שלא ערב הגוי חלב טמא. וזו חומרא שאינה נמצאת בראשונים אחרים והם העלוה עפ"י פירושם בסוגיית הגמרא. ובגלל החשש שחידשו פסקו שצריך להקדים לפני תחילת החליבה ולהתבונן שלא הניח בו חלב טמא.

בש"ת מן השמים (סי' מה) שאל ג"כ ביחס לדין חלב שנחלב ע"י נכרי ולא ראהו ישראל: "ועוד שאלתי על אלה ששולחים שפחותיהם לחלוב בלא שמירת ישראל, והנה הוא חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו והמשנה אוסרתו, או נאמר אחר שידוע שאין בכל העדרים דבר טמא שיתחבר עמם ולילך עמם אין בזה איסור.

"...ועל השניה השיבו: בני, אל תלך בדרך אתם, ואע"פ שאין איסור בדבר אין טוב לפרוץ גדר המנהג". היינו כיון שנהגו לאיסור כן ראוי להמשיך אע"פ שאין איסור בדבר.

ז. וכך פסק בש"ע (יור"ד סי' קטו ס"א): "חלב שחלבו עובד כוכבים ואין ישראל רואהו, אסור, שמא עירב בו חלב טמא. היה חולב בביתו וישראל יושב מבחוץ, אם ידוע שאין לו דבר טמא בעדרו, מותר, אפילו אין הישראל יכול לראותו בשעה שהוא חולב. היה לו דבר טמא בעדרו, והישראל יושב מבחוץ והעובד כוכבים חולב לצורך ישראל, אפילו אינו יכול לראותו כשהוא יושב, אם יכול לראותו כשהוא עומד, מותר, שירא שמא יעמוד ויראהו, והוא שידוע שחלב טמא אסור לישראל". ובמפורש התיר באין לו בביתו בהמה טמאה רק בישראל יושב בצד עדרו, אבל לא כשאינו רואהו כלל.

טמא בעדרו והישראל יושב מבחוץ והער"ג חולב לצורך ישראל אפילו אינו יכול לראותו כשהוא יושב אם יכול לראותו כשהוא עומד מותר שירא שמא יעמוד ויראהו והוא שידוע שחלב טמא אסור לישראל".

ו. והביא הב"י: "ומ"ש והוא שידוע שחלב טמא אסור לישראל. פשוט הוא דאם לא כן לא יירא שמא יראהו הישראל: וכתב המרדכי (סי' תתנו) [אי דליכא דבר טמא בעדרו פשיטא] יש מוכיחין מכאן דאם ברור לנו דאין בהמה טמאה בעדרו דמותו ליקח מאותו גוי אפילו אין ישראל רואהו וטעות הוא בידם דאם כן היה לו להקשות אי דליכא דבר טמא בעדרו למה לי ישראל יושב בצד עדרו ורואה. אלא הכי פירושו אי דליכא דבר טמא בעדרו פשיטא דביושב בצד עדרו סגי, וכ"כ הר"פ ז"ל בפסקיו (שם) דאפילו אין דבר טמא בעדרו יש להחמיר להיות הישראל שם בתחילת החליבה פן יערב או ישים הגוי חלב טמא בכלי קודם שיבא הישראל ע"כ וכן כתב בסמ"ק (מצ' רכג).

וכן מפורש בסמ"ק (מצ' רכג): "ואין חילוק בין יש בהמות טמאות בבית בין אין בהמות טמאות בבית, וצריך שיהא הישראל שם בשעה שיתחיל לחלוב ויראה שאין בכלי שום דבר ואח"כ אם יוצא ונכנס מותר, ואין חילוק להתיר היכא שחלבו הגוי לצרכו".

ובהגהות רבינו פרץ על הסמ"ק הוסיף: "ולאפוקי מאותם בני אדם שמתאכסנין בבית גוים ומוצאים חלב שחולבו הגוי לצרכו ואוכלין אותם, דודאי איסורא קא עבדי דכיון שחלבו הגוי ואין ישראל רואהו מתחילת החליבה אסור בכל ענין".

עולה שהסמ"ק ורבינו פרץ חידשו שאם אין יושב בצדו אע"פ שאין בהמה טמאה

להחמיר שלא יחלוב בכלי שדרכו של כותי לחלוב בו שמא נשאר בו צחצוחי חלב שלהם. מיהו בדיעבד אין לחוש לכל זה עכ"ל. ביאור דבריו דבאין דבר טמא בעדרו הקילו שמותר כשהישראל יושב מבחוץ אבל לכתחלה צריך להיות הישראל בתחלת החליבה ולראות בהכלי שאין בה חלב טמא דכיון שאסרו מפני חשש זה ממילא יש לחשוש גם בהכלי וזהו מדינא אבל נהגו להחמיר גם בזה שאף הישראל לא יחלוב בהכלי המיוחד להם לחליבה אף שרואה שאין בה כלום מפני חשש צחצוח חלב טמא אף שזהו משהו בעלמא ולכן צריך להדיחה במים היטב ומדינא אין חשש בזה דאף אם יש צחצוחי חלב יתבטל בששים מיהו בדיעבד אין לחוש לכל זה ולא מיבעיא במה שנהגו אלא אפילו אם גם הישראל לא היה בתחלת החליבה ולא ראה בהכלי אלא שישב לו מבחוץ מותר כיון שאין דבר טמא בעדרו. אבל בשיש דבר טמא בעדרו אינו מועיל כלום רק כשראה מתחלת החליבה ועד סופה [ט"ז סק"ד וש"ך סק"ח] וגם בחיתור זה מפקפקים האחרונים וס"ל דאף באין דבר טמא בעדרו צריך לראות תחלת החליבה [שם] ויראה לי אפילו לדבריהם אם הדבר קשה לעמוד בתחלת החליבה כמו שראיתי שיש מקפידים על זה מפני עין הרע יכולים גם לכתחלה לסמוך על ישיבת הישראל מבחוץ כיון שאין דבר טמא בעדרו דזהו עדיף יותר מדיעבד כיון שא"א בענין אחר ומעיקר הדין אין שום חשש בזה".

ט. בברכ"י הביא את דברי הפר"ח (מובאים להלן) ומסיים: "ולענין הלכה במקום שלא יש מנהג בעיר פשוט לכל להקל, יש להחמיר ודאי. וכך פשטה הוראה בכל גלילות טורקי"אה וארץ הצבי".

והרמ"א הוסיף: "ולכתחלה צריך להיות הישראל בתחלת החליבה ויראה בכלי שלא יהיה בכלי שחולבין בו דבר טמא (א"ו הארוך כלל מ"ה). ונהגו להחמיר שלא יחלוב בכלי שדרכו של עובד כוכבים לחלוב בו, שמא נשאר בו צחצוחי חלב של עובד כוכבים (שם). מיהו בדיעבד אין לחוש לכל זה". היינו הרמ"א החמיר לנהוג לכתחילה עפ"י דברי הסמ"ק ור"פ ולכן חייב שלכתחילה צריך שישראל יהיה נוכח לפני תחילת החליבה.

ח. וכן באר בערוך השולחן (סי' קטו ס"ד): "ואין לשאול דבאין דבר טמא בעדרו למה לנו שיהא הישראל יושב מבחוץ והרי אין שום חשש בזה אמנם כתבו הראשונים דכל שהישראל לא ראה החליבה כלל והיינו שגם מבחוץ לא ישב אסרו חז"ל בכל גונוי דסתמא תנן במשנה חלב שחלבו עובדי כוכבים ואין ישראל רואה אסור כן כתוב במרדכי ובסמ"ק וז"ל השערים [סי' פ"ב] חלב שחלבו ואין ישראל רואה אפילו אין בהמה טמאה בדיר אסור דלא ליפוק חורבא מיניה ופורץ גדר ישכנו נחש כך כתב רש"י עכ"ל וכ"כ באיסור והיתר [סי' מ"ה] וזה דעת הטור ורבותינו בעלי הש"ע וגדולי האחרונים הש"ך והט"ז והב"ח והדרישה ורק הקילו בהשמירה דהינו שדי בישיבה מבחוץ כמו שנתבאר וכן די ביוצא ונכנס ולא מיבעיא ביוצא ונכנס למקום החליבה ממש אלא אפילו בישיבתו מבחוץ הוא יוצא ונכנס ויושב לו מבחוץ [ש"ך סק"ד] ודי בזה".

הוסיף עוד בערוה"ש (שם סעי' ז): "וכתב רבינו הרמ"א וז"ל ולכתחלה צריך להיות הישראל בתחלת החליבה ויראה בכלי שלא יהיה בכלי שחולבין בו דבר טמא, ונהגו

חבל נחלתו

גזרה: "לפי סוגיית הלכה זאת נראה כי החלב שחלבו עכו"ם ואין ישראל רואהו לא **אסרוהו משום גזרה** כמו הגבינה שאסרו אות' במנין משום גזרה כמו ש' הרמ"ב בס"ל בפ"ג מהלכות מאכלות אסורות בשם הגאונים ז"ל וכמו שהוא דעת רוב המפרשים ז"ל. **אלא איסור החלב הוא משום תערובת חלב טמאה ואי בטל טעמא בטל איסורא.** וע"כ בגמ' נשאו ונתנו בדבר לנסותו ולעמוד על אמתתו דאלו היה איסורו בגזרה מרז"ל לא שייך נסיון בדבר להתירו. ולפום כן תנן (שם ל"ט ע"ב) באלו מותרין באכילה חלב שחלבו עכו"ם וישראל רואהו... מסוגיא זאת נראה בפירוש **שלא נאסר החלב שאין ישראל רואהו משום גזרה אלא משום תערובת.** ולזה קאמר תלמודא אי דליכא דבר טמא בעדרו פשיט' משמע דלא חיישינן אלא לתערובת. ויש חלוקה בין הגבינה והחלב שהגבינ' שאסורה במנין ובגזרה אם בטל טעם לא בטל איסורא. ככל דבר שנאסר במנין שצריך מנין אחר להתירו כדאיתא בפ"ק די"ט (ה' ע"א) אבל החלב הואיל ואיסורו הוא משום תערובת אי בטל טעמא בטל איסורא. ולפ"ז אדוננו הרמב"ם ז"ל כתב ומפני זה יתן הדין שכל החלב הנמצא ביד עכו"ם אסור שמא ערב בו חלב בהמה טמאה וגבינת העכו"ם מותרת שאין חלב בהמה טמאה מתגבן אבל בימי חכמי המשנה גזרו על גבינת העכו"ם ואסרוהו וכו'. הנה הוא ז"ל אמר בפירוש שטעם איסור החלב הוא מפני תערובת. ואולם בגבינה אמר עם היותה מותרת לפי הדין עכ"ז חכמי המשנה גזרו בו איסור, והוסיף עוד לומר וז"ל גבינה שמעמידין אותה העכו"ם בעשבים או במי פירות כגון שרף התאנים וכו'. הורו מקצת הגאונים שהיא אסורה עכ"ל. והטעם

ב. חומר איסור חלב שחלבו נכרי

א. חומר האיסור חשוב מאד לשאלה, האם ניתן בגדרים מסויימים להתיר שימוש בלב שחלבו נכרי; האם לפנינו גזירת חכמים ועל כן בכל מצב לא ניתן להתירה אלא בבי"ד הגדול בחכמה ובמניין או שיש כאן איסור מצד חשש תערובת וומכאן היכולת להתירו.

ב. בשו"ת תשב"ץ (ח"ג סי' קמג) כתב: "עוד שאלת חלב שחלבו עכו"ם ואין ישראל רואהו הנאסר מתקנת חכמים, אם יש לו שום היתר כי ראית קצת עוברים על גדרם וקונים אותו בפרהסיא?"

"תשובה חלב שחלבו עכו"ם ואין ישראל רואהו אינו מתקנת חכמים וגדריהם כמו שכתבת **אלא ספקא דאורייתא משום תערובת חלב טמא** וכבר העידו לי כי אחר שחולבין הגמל ונשאר בעטין לחלוחית ממנו חולבין בו בהמה טהורה ומתערב חלב טמא האסור מן התורה עם חלב טהור וגם יש לחוש שמא ערבו בידיים הרבה וספקא דאורייתא הוא."

וכן בקרית ספר (למבי"ט, ה' מאכ"א פ"ג) כתב: "חלב טמא אינו נקפא ולכך גבינות הנכרי מותרת מן התורה וחלב שחלבו נכרי בעדר שיש בו בהמה טמאה כבהמה טהורה נראה **דאסורה מדאורייתא** דהוי ספיקא דאורייתא."

אבל נראה שדוקא במי שיש לו בהמה טמאה בעדרו הספק מן התורה. וכמו כן לא בורר האם אין ביטול ברוב אם כמות החלב הטמא קטנה. ועוד עולה שאין בכך גזרה אלא מצב אסור.

ג. בשו"ת תשב"ץ (ח"ד טור א [חוט המשולש] סי' לב, לנכד בעל התשב"ץ) כתב שחלב נאסר מצד חשש התערובת ואין בו

חיישינן כיון שאין בעדרו דבר טמא. וכן הבנתי מתוך דברי התוספות. הילכך השתא דלא חיישינן לגלויי מותר הוא. וכן משמע מדברי הר"ר פרץ ז"ל שהוא המחמיר מכולם וז"ל ואפי' אין דבר טמא בעדרו יש להחמיר להיות הישראל שם בתחלת החליבה פן יערב או ישים העכו"ם חלב טמא בכלי קודם שיבוא הישראל עד כאן. **הא אי ליכא למיחש להכי מותר דאחזוקי איסורא לא מחזקינן** ומ"מ מדברי כולם למדנו שלא היתה גזרה כללית. עוד נ"ל לפרש דמאי דפריך בגמ' פשיטא אמאי אצטריך למתני הך ברייתא כולה ובכלל קושיא זו הוי ג"כ מאי ששנה יושב בצד העדר. **כללא דמלתא דאם אין לחוש כלל לדבר טמא אפי' שאינו בצד העדר מותר.** והנלע"ד כתבתי".

דברי הרדב"ז בוררים כשאין דבר טמא אף לר"פ המחמיר אין סיבה להחמיר ומותר לשתות אף אם חלבו נכרי, מפני שאין חלב שחלבו נכרי מחמת גזירה אלא מצד החשש ובמקום שאין חשש אין מקום לאסור.

וכן הוכיח הפרי חדש מהרדב"ז וממקורות נוספים שזהו איסור מחמת חשש אבל לא גזרה.

ה. בשו"ת חתם סופר (ח"ב, יו"ד, סי' קז) כתב שאיסור חלב שחלבו נוכרי הוא משום גזרה. וז"ל: "ובכסף משנה שם כ' להדיא דחלב הוא דבר הנאסר במנין וכן מורה פשטות המרדכי דמייתי הרב"י ריש הסי' אלא דהדר תבר לגויז' וכתב הטעם משום שמא הי' חלב טמא בכלי מאז משמע אי לא שכיחי חלב טמא בכל השכונה מותר ורישא לאו היינו טיפא.

לפי שנאסרה משום גזרה לא שנא הא מהא שחכמים לא נתנו דבריהם לשיעורים".

היינו אין כאן גזירה שצריכה מניין אחר להתירה, אלא חשש בלבד.

ד. וכן בשו"ת רדב"ז (ח"ד סי' עה, אלף קמז): "שאלה עוד שאלת חלב שחלבו עכו"ם ואין ישראל רואהו ואין שם דבר טמא שיודע זה בבירור כגון שאין במקום לא גמל ולא חמור נקבה או כגון שהיה העדר בתוך הדיר ובדק ולא היה שם דבר טמא ויצא והביא לו הנכרי חלב מאותו הדיר אבל לא היה יכול לראותו חולב כלל השאלה אם גורת החלב שחלבו עכו"ם הויא כגורת גבינת הנכרים דפסקו שאפי' במקום שמעמידין אותו בשרף אפ"ה אסור משום כיון שגזרו גזרו וכן בחלב או דילמא לא.

"תשובה: הדבר ברור כי הגבינה נאסרה במנין מהנך טעמי דאמרינן בגמרא **אבל לא כן בחלב שחלבו נכרי שאסרו אותו משום חשש דבר טמא.** תדע שאם היה יושב בצד העדר במקום שאם היה עומד היה יכול לראותו אעפ"י שיש בעדרו דבר טמא מותר ואם גזרה כללית היתה לא הוי מתירין כה"ג וכן נראה מדברי כל הפוסקים. אבל נמצא כתוב במרדכי עלה דהא דפרכינן בגמרא אי דליכא דבר טמא וכו' יש מוכיחין מכאן שאם ברור לנו דאין בהמה טמאה בעדרו דמותר ליקח חלב מן העכו"ם א"עפ שאין ישראל רואהו וטעות הוא בידם דא"כ הול"ל אי דליכא דבר טמא בעדרו למה לי ישראל עומד בצד עדרו פשיטא דבעומד בצד עדרו סגי. ולדידי מיהא לא איריא כלל דלא מצי לאקשווי הכי **דבעינן עומד בצד עדרו משום גילוי** אבל משום חשש דבר טמא לא

חבל נחלתו

עליהם כדעת המחמיר ה"ל נדר דאורייתא אך אם עיקור הדין דלא כרדב"ז אם לא קבלנו עלינו כלום אלא שהאיסור הוא כן מעיקרא איננו נדר אלא העובר הוא עבריין באיסור דרבנן נמצא חומרא קולו וק"ל.

"ומה שכתבתי שהקבלה הוא נדר דאורייתא אעפ"י שלא אסר עצמו בלשון קונם מ"מ כל שמקבל על עצמו לעשותו דבר מצוה הוה דאורייתא ונפקא מפיך זו צדקה כ"כ ר"ן נדרים ח' ע"א ד"ה עליו להשכים וכו' והמקבל עליו פרישות שלא לעשות כגון נידון שלפינו שלא לאכול חלב גוי או קבלת תענית נפקא לן מקבלת נירוות שאומר בלשון קבלה וכבר הארכתי בזה בגליון מג"א סק"ז ואין כאן מקומו.

"מענתה חלב שחלבו נכרי ואין ישראל רואה אסורה עלינו אי דאורייתא אי דרבנן כמבואר לעיל ופורץ גדר ישכנו נחש...

"ואתה בני שמור נפשך ולא תטוש תורת אמך ומכל מקום לצרף בזימון כיון דפר"ח העיד דספרדים אוכלים להדיא אינהו מיכל אכלי לדידן מיסתם נמי לא סתים ועוד איכא משום איבה וגדול השלום... ול"כ בשו"ת ישמח לבב (חלק י"ד סי' כד) כחת"ס והפריז שרוב הפוסקים ס"ל שהוא גזרה, ולענ"ד בין רוב מנין בין רוב בנין לא ס"ל כחת"ס.

ו. וכן החזו"א (סי' מא ס"ק ד) חלק על החת"ס וז"ל: "ומש"כ החז"ס יו"ד סי' ק"ז לפרש דברי רש"י ל"ה א' דגזרו על הגבינה אף שברור לנו שלא עירב חלב טמא, דחלב

"מ"מ מבואר מכאן דמשמע דחלב טמא מגזירה נאסרה במנין² בלא פלוג וכן יראה בהדיא בלשון רשב"א בתה"א והרמ"א בהגה"ה סי' קט"ו שכ' ואם חלבו גוים מקצת בהמות וכו' ומ"ש עליו ש"כ ס"ק י"ג וכן מ"ש רמ"א עוד שם אוסרת כלים שנתבשלת בהם וכו' ומ"ש ש"כ עליו סק"ד ע"ש מבואר להדי' דס"ל דנאסרת במנין כיינם ובישולם אך הפר"ח מיייתי תשו' רדב"ז דפשיטא לי' דחלב לא נמנו עליו לאוסרה ומשו"ה היכא דליכא דבר טמא מצוי מותרת וכו' פר"ח שעל זה סמך בהיותו באמשטרדם אכל עמה' חלב שחלבו נכרי ר"ל כי במדינתו מקום שיצא משם שכיחי חלב גמלים משא"כ במדינתנו הנה מ"ש באמשטרדם רצונו שנתאכסן אצל ספרדי' פורטוגזים שם והם נוהגים היתר עפ"י רדב"ז הנ"ל הנה בגוף הדין כבר כתבתי לעיל דעתי מש"ס ופוסקים אך לו יהיה שיהיה דעת כהרדב"ז ועכ"פ איכא דעת רש"י בגמ' ותשו' רש"י ועוד פוסקים דס"ל לאסור ורמ"א וכו' כ' כוותי' ואנו נוהגים כן א"כ אפי' הלכה כאינך פוסקי' מ"מ כיון דיש דעה להחמיר כבר קבלנו אבותינו עליהם כאותה דינה ואסור עלינו בני אשכנז מדינא ואין לו התרה ועמג"א סי' קנ"א ססק"ז וקרוב בעיני נדר דאורייתא אף על פי שמכל מקום קיל ככל אי' דרבנן היינו כן קבלו הנדר שיהיה אסור עלינו כקולא איסור דרבנן אבל לעבור על זה עובר על נדר דאורייתא והיינו אם הלכה כרדב"ז להקל ורק אבותינו קבלו

2. הערת הרה"ג אביגדר בנצל – רב העיר העתיקה ירושלים: לא נהירא. תשובת המחבר: המדובר בנכרי שחלב ללא פיקוח ישראל והחשש הוא לחלב טמא שערב בחלב טהור, והחת"ס מוכיח שהחלב נאסר במנין.

אחרונים שהלכו בדרכו³) נאסר מצד גזרה ולכן כל שחלבו נכרי ואין ישראל רואהו נאסר.

ג. שתיית חלב שחלבו נכרי כשיש צדדים להתיר

א. כתב בשו"ת הרשב"ש (סי' תקנד): "עוד שאלת. עיר שבהמותיה סמוכות לה ואינן נכנסים לתוכה ולנים בגנות מחוץ לחומה והדבר ידוע שאין ביניהם בהמה טמאה אם מותר לשתות מאותו חלב אעפ"י שאין ישראל רואהו.

"תשובה. בפרק אין מעמידין תנן, ואלו דברים מותרים חלב שחלבו גוי וישראל רואהו, וקאמר עלה בגמרא תנינא להא דתנו רבנן ישראל יושב בצד עדרו של גוי וגוי חולב ומביא לו חלב ואינו חושש, היכי דמי אי דאיכא דבר טמא בעדרו אמאי מותר אי דליכא דבר טמא בעדרו – פשיטא! לא, לעולם דאיכא דבר טמא בעדרו וכי קאי חזי ליה וכי יתיב לא חזי ליה, מהו דתימא כיון דאי יתיב ולא חזי ליה אימא חולב ומייתי ליה קמ"ל כיון דאי קאים חזי ליה אירתותי מירתת סבר דילמא קא חזי ליה ולא מערב. ומדקא הוי תלמודא אי דאיכא דבר טמא בעדרו אמאי מותר, נראה דלא הוי איסור אלא כי הוי בעדרו דבר טמא.

טהור ג"כ הוי חתיכה דאיסורא, אלא אם נשתנה ונעשה גבינה הותר וקום מקרי לא נשתנה, הם דברים תמוהים מאד וברש"י מבואר בהדיא דהחשש של צחצוחי חלב הוא משום חלב טמא, ושהרי אמרו שא"א לה בלא צחצוחי חלב ופירשו רש"י דנשארו חלב בגומות שבגבינה, ובסוף סיים רש"י ויש לחוש שבגומות נשארו ממנו, ואם חלב טהור קאמר מאי ספק יש בדבר הלא זהו שאמרו שא"א בלא צחצוחי חלב אבל משום חלב טהור ודאי אין לגזור, ואף חלב עצמו כשמותר שאין בו עירוב חלב טמא מותר, והא דלא מהני לעשות חמאה ולבשל שאני התם דאיכא חשש שיש כאן עירוב חלב טמא אלא שמערבו לבטלו, בזה אמרו חכמים שכל החלב אסור, וכן מש"כ הח"ס ז"ל מדברי הש"ד בשם רש"י לאסור חלב המבורר שאין בו תערובות חלב טמא תמוה, שהרי כבר פירשו הפר"ח דהוא דוקא ביש בעיר חלב טמא והרי הופקד ביד עכו"מ החלב וחיישינן שמא עירב חלב טמא אבל אם אין בכל העיר לא חמורה ולא גמלה ולא חזירה ולא סוסיא לא שמענו לאסור".

עולה שלדעת ראשונים ואחרונים חלב נאסר מצד חשש שתית איסור, ורק במקום שיש חשש אמתי לחלב טמא אסרו אם אין ישראל רואהו. ולדעת החת"ס (ומספר

3. כך כתב בשו"ת שמחת כהן (לרב רחמים חי חויתה כהן, או"ח סי' צה): "ולענין חלב שחלבו גוי, אמת הוא שכן דעת הרדב"ז והפר"ח סי' קט"ו סק"ו דבעיר שלא נמצא חלב (=טמא) או שהוא ביוקר מותר לקנות מהגוי חלב שחלבו בלי שישראל רואהו ע"ש. אך החת"ס יו"ד סי' ק"ז והביא דבריו הרב פתחי תשובה שם סק"ג האריך להביא ראיות שהחלב נאסר במנין כמו יין נסך ואפילו במקומות שאין חשש בזה אסור ודלא כהרדב"ז והפר"ח ואפילו אם הלכה כהרדב"ז במקומם קבלו עליהם דעת המחמיר ואסור מדינא ואין לו התרה ע"ש. ופה אי ג'רבא נהגו לאסור. ובתונס יע"א מי יודע אם נהגו בזה לאסור ויש לשאול לרבנים היושבים על מדין והם יורוהו ומסתמא הם יודעים ובקיאים במנהגי העיר".

חבל נחלתו

לחלב חמורה וסוסייה, ויש מקומות שיש בהמות טמאות זולת אלו כגון חזירה וזולתה, ובכל מקום שיש לחוש לאחת מאלה אסור עד שיעמוד בצד העדר. ושומר נפשו ירחק מהדברים שיש בהם ספק, כי הדבר הזה הוא ספיקא דאורייתא, דחלב בהמה טמאה מוכחי לה בבכורות בפ"ב מקראי דהוא אסור, וכל ספיקא דאורייתא לחומרא כדאיתא בפ"ק דערובין, ואם אין לחוש לשום דבר מזה הרי הוא מותר. ולשמא יש בעדר שבורה או טרפה אין לחוש לזה שהרי אין חולבין את החולה ולא את השבורה מפני שהן חסין עליהן, ומטעם זה הגבינה מותרת כשעמד עליה ישראל, וכן החמאה שאם יש לחוש לזה החמאה היתה אסורה וכל העולם נהגו בה היתר.

ב. ומכאן מסיק נכדו של התשב"ץ (שו"ת תשב"ץ חלק ד טור א [חוט המשולש] סי' לב): "יצא לנו מזה כי חלב שחלבו עכו"ם וישראל רואהו שיהא מותר אם אין חשש לתערובת. ולפי זה התיירו מקצת מפרשים לקנות חלב מהבתים והחצרות אשר בעיר אע"פ שאין ישראל רואה כל שהדבר ידוע שאין באותה חצר בהמה טמאה. וא"ז הרשב"בן הוא מהמתירין בדבר זה... ויש מחמירין בזה ואומרים אפי' בדליכא דבר טמא וכו'. בעיני ישראל יושב בצד עדרו ומפרשים הסוגיא הכי אי דליכא דבר טמא וכו'. פשיטא שהוא מותר הואיל וישראל יושב בצד עדרו דודאי דבהאי סגי ולפי משמעות הלשון של הקושיא יראה שכן הוא פירושה מדלא קאמר אי דליכא דבר טמא וכו'. למה לי ישראל יושב בצד עדרו. ולפ"ז אפילו במקום שהוא ידוע שאין בו בהמה טמאה צריך שיהיה ישראל בתחלה יושב בצד העדר דחיישינן שמא הביאו חלב בהמה טמאה

ותו, מדקא פשיט ואי דליכא דבר טמא בעדרו פשיטא, משמע דפשיטא ליה לתלמודא דאי ליכא דבר טמא בעדרו שהוא מותר, ואין איסורו משום גזרה כמו הגבינה שאיסורה הוא משום גזרה אבל איסורו הוא משום ספיקא בלחוד, וכן מוכח בירושלמי כתבו הרי"ף ז"ל בהלכותיו. ועל סמך דבר זה היה מתיר אדוני אבי מורי הרשב"ץ ז"ל לקנות חלב מהבתים אשר בעיר אנפ"י שאין ישראל רואהו, כל שהדבר ידוע שאין באותה חצר בהמה טמאה, וסברא נכונה היא למבין אותה.

"ואני אומר שחשש בהמה טמאה בארצות אלו על שני מינים, או מחשש חלב גמלה או מחשש חלב חמורה וסוסייה. והנה חלב הגמלים לפי הנודע מהם הוא חשוב אצלם בארצות אלו ואינם נותנים אותו אלא לחשובים, ואם הדבר הזה הוא אמת ליכא למיחש לערובי, דחלב של גוי אינו אסור אלא משום תערובת כדאיתא בירושלמי, וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ג מהלכות מאכלות אסורות. כמו שכתבתי למעלה, בגמרא מתברר דכל שהאסור חשוב מן המותר אין חוששין לתערובת... וא"כ אם חלב גמלה חשוב מחלב צאן ובקר ועזים אין לחוש לתערובת כלל. והמין השני שהוא חלב חמורה וסוסייה, ולפי מה שאומרים שאין חולבים אותן לפי שיש להם בזה היזק גדול והם חסים על בהמתן, ואם הדבר כן אין חוששין לזה ג"כ, וכדאמרינן בריש פרקין גבי רובע דגוי חס על בהמתו שלא תעקר, אלמא כל שהגוי חס על בהמתו ליכא למיחש לאיסורא. ואלו העניינים אינם בכל המקומות שויס, והכל כפי המקום וכפי המנהג, שיש מקומות שחלב גמלים מצוי אצלם הרבה, ויש מקומות שאין חוששין

סתמא וחיישינן לכל מילי. ואולם אי מעיינינן שפיר י"ל שלא חששו רז"ל אלא למילתא דשכיחא דכל מילתא דלא שכיחא לא גזרו רבנן בה. ולכן יש לראות לפי זה בענין זה **לפי העתים ולפי המקומות דכי ליכא מילתא שכיחא דאיסורא בודאי לא גזרינן והוא דין פשוט בכל איסורי דרבנן**. ועתה יש לראות אם חשש זה של בהמה טמאה יש לחוש אליו מחשש חלב גמלא לבד או ג"כ אם מחשש חמורתא וסוסייא וכיצא ואולם לא חיישינן מכלבתא וחזירתא דלא שכיחי אינשי באלו המקומות לחלבם כלל. ולפ"ז גם בארצנו זאת ובתלמסאן יש לאסור חלב שח"ג וי"ר דחמורתא וסוסייא מצויים הרבה. וי"ל שלא חששו רז"ל אלא לחלב גמלא שדרך אנשי העולם לחלבם אבל חמורתא וסוסייא לא שכיחי למיחלב להו והיא מילתא דלא שכיחא. וכ"כ א"ז הרשב"ץ ז"ל וז"ל שלפי מה שאמרין שאין חולבין חמורתות וסוסייות לפי שיש להם לבהמות אלו הנחלבות הזק גדול והם חסין על בהמתם א"כ אין חוששין לזה כדאמרין (ע"ז כ"ב ע"ב) גבי הרבעה דעכו"ם חס על בהמתו שלא תעקר וכו'. אלמא כל שהעכו"ם חס על בהמתו ליכא למיחש לאיסורא עכ"ל ז"ל. ואני נינו ונכדו אומר טעם אחר תוספת על זה שהדבר הזה ר"ל לחלוב חמורתות או סוסייות הוא להם דבר נמאס וגנות וחרפה וגם יש להם בזה ניחוש רע לעושה זה א"כ אין לחוש לדבר הזה.

"איברא כי החכם ידידנו ה"ר שלמה צרור המר דודי לי יצ"ו. העיד לי כי הוא עיניו ראו עכו"ם א' מאותם המוכרים החלב על הבתים שהיה חולב חמורתא אחת לתוך הכלי של חלב שהיה בידו למוכרו על הבתים. ואולם הוא עצמו יצ"ו העיד כי

ממקום אחר וערבוהו וכ"כ הרי"ף ז"ל דלא שרינן בדליכא דבר טמא בעדרו אלא דווקא אם ישראל ראה תחלת החליבה ושלא היה בכלי שום חלב ממקום אחר".

ומוסיף את סברת ר"ת:

"ויש סוברין שאם העכו"ם חלבו לצורך עצמו דלא חיישי' לתערובת ומותר הוא לישראל הבא ומצאו חלוב לשתותו ומזה נהגו קצת חכמים להתיר לאות' הולכי דרכים לשתות החלב שחלבו עכו"ם לצורך עצמו. וי"ל שדעת המתירים בזה הוא מצד שתערובת זו של חלב שחששו אליה רז"ל אינה כי אם לזיוף בשביל אחרים לאיזו כונה אבל לגבי דיחה אין להם תועלת בערוב זה... ואינו כן חשש תערובת החלב דאין תקון לחלב בתערובת החלב דכל שאין לעכו"ם הנאה בתערובתו לא חיישינן... ואין לחוש אלא בחלב שחלבו לצורך אחרים שמא יערב אותו כדי להרבותו ולמכרו זה עם זה או לנותנו וכיצא בזה".

ומביא את הדעה החולקת על ר"ת:
 "אבל מדברי הרמב"ם ז"ל שכתבנו למעלה שאמר שכל חלב שימצא ביד עכו"ם וכו'. יראה שהוא אוסר כל חלב שחלבו עכו"ם ואין ישראל רואהו וכן הרב בעל הטורים (י"ד סי' קט"ו) כת' כן בפ"ו וז"ל חלב שחלבו עכו"ם וי"ר =וישראל רואהו= לא שנא חלבו לצרכו או לצורך ישראל וכו'. וכן הביא מהרי"ק ז"ל בשם סמ"ג. ולפי סוגיית שטת התלמוד יראה שהוא אוסרו בכל ענין דגם במה שחלב לצורך עצמו אמרין דילמא אתרמי ליה מילתא וערבו".

ג. מתוך כך דן הר"ש נכד התשב"ץ לאיזו בהמה טמאה חששו: "ומעתה נבוא לבאר אי זהו היא בהמה טמאה שחששו רז"ל לתערובת חלבו ולפי הנרא' דתלמודא קאמר

חבל נחלתו

שחלב הגמלים הוא ביוקר מחלב בהמה טהורה אין חוששין לתערובת ולזה היה הוא ז"ל שותהו. ויצא לנו הדין שהחלב בארצנו זאת גם אם אין ישראל רואהו כשחלבו מותר הוא מתרי טעמי דקאמרינן אם מצד העדר מציאות חלב הגמלים ואם מצד יוקרו וחשיבותו אצל הישמעאלים וכמו שביארנו זה מהגמרא ומגדולי הפוסקים ז"ל.

"ובקשתי לי סעד לדבר הזה מגאונים עולם ומצאתי בספר כפתור ופרח שהביא דבר זה מבורר בשם גאוני עולם... (=ה"ד לעיל) הא תניא דמטייעא לן בכל מיילי דקאמרינן. ומזה מצאו להם סמך אנשי ארצנו לשנות חלב שחלבו עכו"ם ואין ישראל רואהו. ואולם כל זה בחלב הבא מהעיר עצמה או מהדירי הקרובי אליה שאין מצוי בהם גמלה לחלוב ולא מהבא מריחוק העיר המקום הנקרא מתי"גא וכ"ש ברחוק משם שיש לחוש שמא ימצא שמה חלב גמלי' וגם יש לחוש לחלב חמורות וסוסיות שמא העבדי' המתפרצי' יחלבו ויערבו עם חלב בהמה טהורה".

מדברי הסב (התשב"ץ) והבן (הרשב"ש) והנכד למדנו שפסקו של ספר העתים התקבל אצלם ובמדינה שאין לחוש לעירוב חלב טמא, הן מצד שאין בהמות טמאות או מצד שחלב זה יקר יותר ואין מאבדים אותו לתוך חלב טהורות מותר לשתות חלב מנכרי אף אם אין רואים בחליבתו.

ד. הפר"ח (י"ד סי' קטו ס"ק א) האריך בעיון בהלכה והסיק: "הכלל העולה דבעיר שלא נמצא שם חלב טמא או שהיא יותר ביוקר מחלב טהור מותר לקנות מהעכו"ם חלב שחלבו בלא ראיית ישראל כלל, וכן מצאתי המנהג פשוט פה אמשטירדאם וכן נהגתי אני ג"כ זולת קצת יחידיים הנוהרים בזה"... ובהמשך מחייב להיות נוכח קודם

אותו עכו"ם שעשה זה היה נער קטן משחת מאיש מראהו נבזה וחדל אישים והיה מירתת הרבה ורואה הנה והנה כשעשה המעשה ההוא. והנה דבר זה הוא מילתא דלא שכיחא כדקאמינא ולא גזרו בה רבנן. ובדידי הוה עובדא שהיה לנו חולה ולפיקוח נפשו הוצרכנו לחלב חמורתא על פי רופאים בקיאים ובקשנוהו ולא מצאנוהו כי היו העכו"ם אשר שאלנוהו מהם גוערים בנו ואומרים לנו ומי הוא זה שיעשה זה המעשה ולא נתנוהו לנו אלא בדמים רבים ובצער גדול ואחרי הבקשה ממקום למקום ולפי זה החשש מחמורתא וסוסיא בטל הוא דהיא מילתא דלא שכיחא.

"ולתערובת חלב גמלה שהוא מילתא דשכיחא י"ל גם כן שבארצנו זאת אין לחוש אליו. וזה מתרי טעמי. האחד לפי שבגבול הארץ הזאת אין מצויים גמלי' מניקות שטבע הארץ הזאת אינו מגדל גמלים לתולד' כמו שהוא ידוע ואמרו לנו הישמעאלים כי גם עשו כל יכלתם לעשות שיהיו להם בכלל מקניהם גמלים מניקות ולא עלה בידם כי טבע הארץ הזאת אינו עושה תולדת גמלים. ועוד דגם את"ל שימצא חלב הגמלה אפי' שיהיה מצוי בארץ הזאת שמנהג הערביים אנשי המקנה שחלב הגמלים הוא אצלם ביותר חשיבות ואינם נותנים אותו רק לחשוביהם וליקיריהם והוא אצלם ביותר ערך כפלי כפלים מחלב בהמה טהורה... וכן מורי רבי החסיד כמה"ר יוסף אבן דבי זל"ה שהיו כל הנהגותיו על פי הרמב"ם ז"ל היה שותה החלב שחלבו עכו"ם אנשי שאין ישראל רואהו בארצנו זאת ואמר לנו שהוא ז"ל עושה כן על דעת הרמב"ם ז"ל כי כן כתב ז"ל וכזה מורין בכל דבר שחוששין לו וכי'. וכפי זה בארצנו זאת

החולבים הם נכרים אי"צ כלל שישראל נכנס ויוצא⁴.

ו. על יסוד העובדה שמענישים על עירוב דבר טמא ולכן חוששים לערב דבר טמא מתיר בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א סי' מז) **שתיית חלב** מחברות המספקות חלב (הקאמפאניעס) ומביאות אותו מחוות גדולות ולא ראה ישראל בחליבתו.

וכן בסימן מח מוסיף: "ובדבר מה שכתבתי שהרוצה להקל בחלב של הקאמפאניעס שהם תחת השגחת הממשלה יש לו טעם גדול משום שידיעה נחשבה כראיה ולא היה זה בכלל האיסור כיון שאסרו רק באין ישראל רואה הוא טעם גדול. ואף שכת"ר שלח לי תשובה מפקיד השלטון שהעונש ע"ז הוא רק מעשרים וחמשה עד מאה דאלאר וגם הם מקבלי שוחדא, לא נתבטלה בזה הידיעה משום דאין להם בשביל מה לעבור ולהעניש וליתן שוחד דאין להיות מזה ריוח שימסרו נפשיהו ע"ז דכיון שאסור מדיני הממשלה לערב, ודאי כשירצו ליקח פועלים לחלוב סוסים וגמלים וחזירים יצטרכו לשלם להם הון רב, וגם לשחד כל הפועלים שיש להקאמפאניע שישתקו, וגם לשחד למשגיחי הממשלה. שאף ששחד הוא דבר המצוי מ"מ בדבר פרסום כאצל הקאמפאניע שאין עושיין בעצמן אלא ע"י פועלים הוא דבר קשה שייראו מליקח שחד ואם יעלה בידו ליתן להם שחד צריך להון רב ונמצא שאין שייך שיהיה לו ריוח מזה ובלא ריוח הא מפורש בגמ' שאין לחוש לערובי בע"ז דף ל"ד

החליבה ובזמן החליבה במידה ויש בעיר בהמה טמאה הנחלבת אע"פ שלגוי ממנו הוא קונה אין בהמה טמאה, מחשש שמא יביא חלב טמא ויערב.

ה. **כתב בערוה"ש** (סי' קטו ס"ח): "עוד כתב (=הרמ"א) ושפחות שחולבות הבהמות בבית ישראל או בדיר שלהם כל מקום שאין בית כותי מפטיק ואין לחוש לדבר טמא מותר אפילו לכתחלה להניח אותן לחלוב אע"פ שאין שם ישראל דמאחר שהוא בבית ישראל או בשכונתן אין לחוש לדבר טמא אבל אם בית כותי מפטיק צריך להיות ישראל שם כאלו חולבות בבית כותי ואפילו ישראל קטן או קטנה מועילים דהעובד כוכבים מירתת לפניהם עכ"ל ביאור הדברים אע"ג שנתבאר דגם בליכא דבר טמא בעדרו אסור בלא ראיית הישראל זהו בחלב שחלבו מבהמות שלהם **אבל בחלב שחלבו מבהמות שלנו בבית הישראל או בהרפת שבחצר הישראל לא גזרו על זה כשאין חושש מחלב טמא** והיינו כשאין בית כותי מפטיק ביניהם ויראה לי דה"ה אפילו בית כותי מפטיק ביניהם אם יודע שאין שם דבר טמא הראוי לחליבה ג"כ מותר דזיל בתר טעמא, ועוד נ"ל דלאו דוקא כשהבהמה היא לחלוטין של הישראל אלא אפילו הישראל שכרה לחליבה כדרך ששוכרין פאקטיין לחליבה מקרי בהמה של הישראל כיון שהחלב הוא שלו...".

מתבאר מדברי ערוה"ש שברפתות של ישראל אשר נמצאות בישובי יהודים בארץ ישראל ואין בהם דבר טמא אפילו כל

4. ולפי"ז מה ש'תנובה' מחייבת שישראל יהא יוצא ונכנס במקום שחולבים נכרים כגון בשבתות וימים טובים היא חומרא שלא לצורך.

חבל נחלתו

עוברים כולם באיסור ושלא כדין עושים וגם בעצמו כתב שהוא שותה רק חלב ישראל וכן אמר לי מפורש שבביתו ח"ו אין נכנס חלב עכו"ם לא מיניה ולא מקצתו וכבר אמרו דהלכה שאינו מוסר עצמו עליה כלומר שאינו עושה כפסקו אינה מתקיימת. עכ"פ בהא נחתין ובהא סלקינן דיפה הורה בדין השמנת שאסור לאכלו כמו חלב עכו"ם והמיקל בזה אינו אלא מן המתמיהין".

ח. בשו"ת מנחת יצחק (ח"א סי' קלח, ח"ג סי' עח) מתנגד לכל היתר בחלב נוכרי. וכך כתב בחלק ט (סי' פא): "וכ"ז אף בחולב לגבן, וכ"ת חידש לומר דבנד"ד דהדבר ידוע שאין מערבין מהרבה סיבות מצד המלכות ואינו מצוי דבר טמא ומירתת מפועלים הוי כמו חולב לגבן, ובנוי על חידושו שחידש בסברת הר"ת דכל זמן שהחלב ברשות עכו"ם לא חל עליו האיסור של חלב עכו"ם, וכיון שחולב לגבן הוי בירור שאין חלב טמא, וא"כ באיזה אופן שיהיה בירור מהני עכ"ת, אבל תימא לי על חידושו הנ"ל, דהרי לפי מש"כ הש"ך שם (בסק"כ) עכ"ח מיירי באופן שאין משום גזירת גבינות עכו"ם דהישראל שוכר הבהמות והוי גבינות ישראל, ומשום גזירת חלב עכו"ם צריך שישראל יהיה רואה החליבה, ולר"ת מותר בדיעבד כיון שחולב לגבן ומגבן עיי"ש, ואם נאמר כחידושו הנ"ל הרי הוי חלב ישראל, וכיון שנחלב בלא ראיית ישראל יש משום איסור שחלבו עכו"ם ואין ישראל רואה, אלא ברור שהר"ת ס"ל דעל חלב שחולב לגבן ועושה הגבינות לא הוי בגזירת חלב שחלבו עכו"ם, וכ"ז בדיעבד אבל לכתחילה חיישינן דלמא חלבו לאכילה וכמ"ש האו"ה, ובחולב לאכילה הוי בכלל גזירת חלב ונאסר במנין.

קיסתא דמוריית בלומא קיסתא דחמרא בד' לומי וכן הוא בתוס' /ע"ז/ דף ל"ב. ורק שיש לחוש שמא יש לו מעט חלב טמא שא"צ לפועלים ויערב באופן שלא יבינו העוסקים שהוא רק ריוח משהו ובפרט לגבי מסחר של אלפים שודאי בשביל מירתת מדיני הממשלה אף בשביל עונש קטן לא יערב, ובפרט שאם יעבור איזה פעמים ודאי יקחו ממנו הלאייסענס (=רשות) שיהיה מוכרח לסגור העסק כמו שנוהגין בהרבה דברים שאם אין מועיל עונש ממון עונשין בלקיחת הלאייסענס שהוא סגירת העסק, ולכן אף שאנן לא נימא דברים ואומדנות מעצמנו אבל אומדנא זו דמירתת וכן שאין לחוש לעירוב כשאין ריוח הוא מפורש בגמ' והחשבון שאין ריוח זה ודאי יכולין גם אנחנו לחשוב".

ומסכם: "ולכן תשובתי הראשונה שיש טעם גדול להמקילין היא נכונה וברורה. אבל ודאי לבעלי נפש מן הראוי להחמיר ואין בזה משום יוהרא כדכתבתי שם". וחוזר ומבאר את יסודות היתרו בסימן מט שם. וכן חוזר על כך בורה דעה (ח"ב סימן לה). ז. בשו"ת משנה הלכות (ח"ד סי' קג) חלק על הוראת האג"מ וטען שאין להתיר לא חלב ולא שמנת מחלב נוכרי משום שמירתת להכניס חלב טמא, ואין לסמוך על בדיקה כימית והעונש על זיוף קטן מאד לגבי חברות כאלה, ובפרט שהחברות צריכות להבטיח ש-98% יהיו חלב פרה והשאר מותר שיהא טמא.

ומסיק: "ובאמת כי גם הגאון ר' משה (=פיינשטיין) שליט"א כנראה דרך ענותנותו שנו כאן ואהבת ישראל שבו חפש אחר היתר וכמ"ש בספרו, כי א"א שהרבה בני תורה ואפילו מרבנים ששוחטים סתם חלב

טמא, ומ"מ סתם דכ"ז בחולב לכותח וכו', והרי בחולב לגבינות מיירי דעשה הגבינות ולא על החלב עצמו, ומ"מ חזקת בין חולב לכותח וכו' ובין חולב לגבינות, אף דאין כאן תערובת חלב טמא, אלא עכ"ח ש"מ דאין לחלק בזה כנ"ל, ושוב ראיתי ג"כ בדרכ"ת שם (סי' קמ"ו סק"ל) בשם תשו' באר יצחק שכתב בפירושו לאסור אפי' בדיעבד היכא שמוכר עפ"י מדה אפי' במקום שאין חלב טמא מצוי בינינו עיי"ש".

מבואר מדברי המנח"י שנסמך על הכרעת החת"ס שחלב הוא דבר שנאסר במניין ולכן אין סומכים על כל אמצעי פיקוח או חשש הנוכרי החולב. וכן בשו"ת חלקת יעקב (יו"ד סימן לד) חולק על היתרו של האג"מ להתיר שתיית חלב המשווק ע"י חוות בפיקוח ממשלתו.

ד. אבקת חלב מנוכרי

א. אבקת חלב אינה נוצרת בתהליך טבעי כגיבון גבינה או נטילת שומן החלב כחמאה, אלא יבוש החלב בחום ושימוש במוצקי החלב תוך ריסוקם. השאלה היא האם זה מותר בחלב נכרי. בפשטות במקום שיש חשש של עירוב חלב טמא הדבר אסור שכן לא ניתן להבחין בין אבקת חלב טהור לחלב טמא אלא באמצעים כימיים.

ב. בשו"ת עמק הלכה⁵ (ח"א סי' נו)

ול"מ מה שיש הוכחות מטעמים שונים דלא עירב בו חלב טמא וכמבואר בפוסקים מזה,

(וכן ראיתי מכבר בתשו' זקן אהרן ח"א (סי' ס"ו) שכתב כן להלכה, הגם שבכמה דברים שכתב שם יש להעיר עליהם טובא ואכמ"ל).

"וממקומו הוא מוכח כן, דהרי כפי המבואר בשו"ע שם (סעי' א') וביותר בטו"ז (סק"ד) ובש"ך (סק"ג), אשר מדברי השערי דורא בשם רש"י שהביא בטו"ז שם, ומדברי הש"ך שם, הוכיח החת"ס בתשו' (סי' ק"ז) דחלב נאסרה במניין ואפי' במקום ובזמן שאין בהמה טמאה מצוי ביניהם וגם הגויים ממאסים בהם, ומ"ה אסור החלב משום דהוי גזירה קדמונית ונאסר במניין עיי"ש, והנה הטו"ז שם הביא מקודם את דברי ר"ת, וז"ל וגם לר"ת שכתב ב"י בשם הג"ה אשרי בשמו דמתיר בדיעבד אם לא היה שם ישראל כלל דהיינו דוקא אם ידוע שהעכו"ם חולב לגבן כמ"ש באו"ה ובד"מ, אבל לא לאכול החלב, וכ"כ בשערי דורא בשם רש"י באין ישראל רואה אפי' אין טמא בעדר אסור ופורץ גדר ישכנו נחש וכו' עכ"ל, והרי המשמעות מדבריו דאף אם אין דבר טמא בעדרו וליכא חשש עירוב חלב טמא, מ"מ לא הותר אף לר"ת לאכול הגבינות אם אין חולב לגבן, וביותר מוכח כן מדברי הש"ך שם (סו"ק י"ג) דסיים: וכל זה בחולב לכותח או לאכול החלב כן, אבל בידוע שהעכו"ם חולב לגבינות מבואר דינו (בסעי' ב') ע"ש עכ"ל, והרי הש"ך שם מיירי גם באין דבר

5. ר' יהושע ב"ר נחום בוימל נולד בשנת תר"מ (1880) בגליציה למשפחת רבנים. למרות גילו הצעיר מונה בשנת תרס"א (1901) לראש ישיבה בוויז'ניץ, ולאחר מכן שימש ברבנות בקהילות שונות. בשנת תר"פ (1920) עבר לארה"ב, ושימש כרב בברוקלין, ניו יורק. נחשב אחד מגדולי הרבנים בארה"ב, ועסק הרבה גם בצורכי ציבור. נפטר בניו יורק בשנת תש"ח (1948). החלק הראשון של שו"ת עמק הלכה יצא לאור בניו יורק בשנת תרצ"ד (1934), והשני בשנת תש"ז (1947).

חבל נחלתו

נשאל על כך ודן בהיתר אבקת חלב והאם נוכל לסמוך בדיקה כימית לברר שאין מעורבת אבקת חלב טמא ע"י נכרי או ישראל מחלל שבת.

בתחילה דן שכיון שהחלב נשתנה ממשקה לאוכל יהיה מותר: "מ"מ מאחר דנשתנה ממשקה לאוכל יש לומר דשריא, לפ"ד הר"ר יונה בש"ס ברכות מ"ג לענין מוסק דשינוי מתיר האיסור, ומקור הדברים בהרא"ש פ"ו דברכות, שכתב וז"ל י"א שהמוש"ק הוא זיעת חיה ונכון יותר שחיה ידועה היא שיש חטוטרת בצוארה ומתקבץ שם תחילה כעין דם ואחר כך חוזר ונעשה מוש"ק, והר"ז הלוי ז"ל היה אוסר לאכלו מפני חשש דם, וה"ר יונה ז"ל פ' דאפשר ליתן בו טעם להתיר ולומר דפירשא בעלמא הוא אע"פ שמתחילה היה דם לא חיישינן להכי דבתר השתא אזלינן, שהרי הדבש אם נפל בתוכו חתיכה של איסור וכו', כיון שדרך הדבש להחזיר הדבר הנופל לתוכו דבש כמו דבש דיינינן ליה ומותר, ה"נ אע"פ שמתחילה היה דם כיון דיצא מתורת דם בתר השתא אזלינן וכו', ונראה שאפילו ראייתו צריכה ראייה עכ"ל הרא"ש ז"ל. ומבואר מזה דדעת הר"י דכל איסור שנשתנה מכמו שהיה פקע איסוריה, והרא"ש חוכך בזה, אמנם בתשו' הרא"ש כלל כ"ד סימן ו' לענין דבש שיש בו חשש עירוב קמח הביא דעת הר"י הנ"ל, והסכים עמו להתיר דאל"כ היה לנו לאסור הדבש בכל השנה משום די"א שנותנים בו בשר נבילה ומתהפך לדבש.

"ולהלכה הנה המג"א בסימן רט"ז ס"ק ג' השיג על הר"י מש"ס בכורות ו', דקאמר

דחלב טהורה הוא חידוש למ"ד דם נעכר ונעשה חלב, ולדברי הר"י מאי חידושא אף דאתי מדם מ"מ הא נשתנה לחלב ומן הדין להתיר עיי"ש. אמנם הח"י בסי' תס"ז תירץ קושית המג"א הנ"ל, וסיים דהסומך על דעת הר"י להתיר הדבש לא הפסיד, ואחריו החזיק גדול האחרונים המקו"ח בסימן הנ"ל להלכה כדעת הר"י, וא"כ בנידון דידן היה מקום לצדד דאפילו אם נעשה המילק – פוידער מחלב טמא לגמרי מ"מ אין בו איסור מאחר דנשתנה מלח ליבש. ועיין בספר תורת אליעזר על הלכות פסח סימן תס"ז שקיבץ כעמיר גורנה כל דברי הפוסקים ראשונים ואחרונים המדברים מזה, ומדבריהם נראה לסמוך על דעת הר"י הנ"ל לענין דבש בפסח, וא"כ הוא הדין בנידון דידן".

ומוסיף:

"ולדעתי יש לומר דבנידון דידן גם הרא"ש יודה דע"י השינוי נפקע האיסור, דהנה בתשו' הר"י מ"י יו"ד סימן כ"ז כתב דטעמו של הרא"ש דל"מ שינוי להפקיע האיסור הוא דכיון דקיי"ל דיוצא מן הטמא טמא א"כ מה בכך דנשתנה הרי עכ"פ הוי יוצא מן האסור, ולכך אף דנשתנה נשאר באיסורו דלא גרע מיוצא מן הטמא עיי"ש בדבריו. והנה נודע מ"ש הה"מ הובא בש"ך יו"ד סימן ע"ט ס"ק ד' דכללא דיוצא מן הטמא לא שייך רק באיסור לית, אבל באיסור עשה ל"א דהיוצא מן הטמא טמא, ומעתה לפימ"ש הר"מ בפ"ג מהלכות מ"א הלכה ו' דחלב טמא אין לוקין כיון דלא אתי רק מרבייא דהגמל, והוי כח"ש דקיל יותר מעשה

מלאכותית ליבש החלב מ"מ אין זה בגדר דבר הנאסר במנין, דהא ע"ז לא נמנו מעולם לאסור."

ומביא ראיות לכך שאף אם נאמר שחלב נכרי היה דבר שנאסר במנין כיון שייבוש החלב נתחדש בדורנו אין הוא בכלל הגזירה. והיינו אפילו לשיטת החת"ס ודעימיה כיון שאבקה לא נאסרה בגזרה אין להוסיפה עתה.

ומסיק: "ואף דיש לחלק בין תקנה לגזירת חז"ל כמובן, מ"מ כיון דל"ש כלל חלב טמא בזמנינו ורק מטעם דבר שבמנין אתה בא לאסורו, ובוה שוב דמיא לתקנה בודאי ושפיר נוכל לסמוך ע"ז בנידון דידן. אולם אחרי החקירה נודעתי שבמקומות אלו שעושין המילק פוידער שכיחי בהמות טמאות, וע"פ דרישת הכעמיקר אין זה מן הנמנע שלא יעשו פוידער מחלב טמאה, ואף דהוי חשש רחוק בכ"ז איני אומר בזה לא היתר ולא איסור."

ומוסיף שבדיקה כימית מהימנת אפילו הם נכרים או מחללי שבתות, משום דלא מרע אומנותיה. וכן נחשבים כערכאות המועילות אף להתיר אשת איש. **ומוסיף:** "ומכ"ש בזה דלא הוי רק חשש רחוק שמא נתערב חלב טמא, וגם דיש חילוק בין טעימה דשם מיירי שהאיסור בודאי נפל לתוך הקדירה והטעימה באה לברר שנתבטל האיסור, והוי כאיתחזיק איסורא וע"כ אין נוהגין לסמוך על טעימה, אבל הכא דיש ספק אי נתערב כלל איסור והבחינה מבררת שלא נפל האיסור מעולם ול"ה איתחזיק איסורא, ולכן שפיר סמיכין גם עכשיו על הבחינה הכימית אף דהכעמיקר הוא מפסולי עדות."

ומסתפק עוד בבחינה הכימית ולבסוף

כמבואר בתוס' שבועות כ"ג, ועיין בנובי"ת או"ח סימן ס"ו לענין טע"כ גבי חלב טמא, וא"כ בחלב טמא לא אמרינן דיוצא אסור וממילא גם בנשתנה פקע איסורי' אף להרא"ש ודעימיה, ועיין בפמ"ג יו"ד סימן פ"א ס"ק א'."

והוא מקשה על דבריו מגבינה שאף היא משקה שנעשה מוצק ודוחה שבגבינה החשיבה בכך שגיבן אותה. ושוב דוחה שאין אומרים בחלב טמא ממש שכיון שנשתנה הותר מפני שלולא התירה אותו התורה היה נאסר משום שדם נעכר ונעשה חלב. ומאריך לברר שבאיסור דרבנן שינוי מועיל להפקיע איסור.

ומוסיף: "אמנם באמת בנידון דידן אין צריך לכל זה, דהרי בזמנינו לא שכיח כלל חלב טמא, ומה"ט כתב הפר"ח הובא בחת"ס יו"ד סימן ק"ז שבהיותו באמסטרדאם אכל בעצמו חלב שחלבו עכו"ם ואין ישראל רואהו משום דהתם ל"ש כלל חלב טמא, ורק דהח"ס חלק עליו דחלב הוי דבר הנאסר במנין וע"כ אף שבטל הטעם מ"מ הגזירה במק"ע עיי"ש, וזה לכר"ע לא הוי רק איסור דרבנן, ושוב הדר דינא דבנשתנה מותר לגמרי. אך לדעתי אף אם נניח דהרא"ש סובר דגם באיסורי דרבנן לא מהני שינוי דלא כמו שכתבנו לעיל, או דנאמר דבנ"ד לא הוי שינוי כיון שאפשר לשרותו ולהחזירו לכמות שהיה דהוי שינוי החזור לברייתו דל"מ לס' הרי"מ הנ"ל, מ"מ יש להתיר המילק פוידער, **דכיון דכל האיסור אינו אלא משום דבר הנאסר במנין, והרי אז בעת שנמנו לאסור חלב עכו"ם לא הוצרכו לאסור חלב שנתיבשה מטעם דאז לא ידעו מזה שאפשר ליבש חלב, וא"כ ממילא לא גזרו ע"ז, וע"כ אף שנתחדש עתה המצאה**

חבל נחלתו

הפר"ח, והא דאסרו באין בעדרו טמאה ואינו יושב בצד העדר וכמש"כ המרדכי ובש"ד בשם רש"י, היינו דחשיב כחלב המופקד ביד נכרי וכמש"כ לעיל וחיישנין דיקח חלב מן העכו"מ ויערב, אבל אם אין בכל העיר טמאה, הדין נותן דהוי כאין בעדרו טמאה ויושב בצד העדר וכמש"כ הפר"ח.

ד. בשו"ת הר צבי (יו"ד סי' קג) דן ג"כ להתירא: "לכאורה למוד ערוך הוא בדברי הרמ"א (יו"ד סי' קטו סו"ס א) שכתב חלב של עכו"ם שנאסרה אינו מועיל אם יעשו אח"כ גבינות או חמאה ממנה אלא נשאר באיסורה וכל מה שנעשה ממנה אסור, עכ"ל. הרי קמן דהרמ"א סותם דכל מה שנעשה מחלב שחלבו גוי אסור וא"כ גם אבקת חלב בכלל, ואסור באכילה לבר ישראל. אבל כד נעיין נמצא שהש"ך (ס"ק מה) מחלק בדבר ומוסיף על דברי הרמ"א שזהו דוקא בסתם חלב, אבל כשאנו יודעים שדעת העכו"ם היתה לעשות גבינות מחלב מותר לישראל לעשות אח"כ ממנה גבינות כמוש"כ הרמ"א עצמו לקמן (סוף סעיף ב), דכל שבדעת העכו"ם להקפיא את החלב אין חשש שיערב בתוך החלב דבר טמא ולכן מותר לישראל לעשות גבינה מחלב זה. ולפ"ז באבקות חלב אף דמיגרע גרע מצד שגם גמר עשייתה הוא ע"י עכו"ם, מ"מ זיל בתר טעמא דמצד החלב הרי היא עומדת להקפיא ובידוע שאינו מערב בחלב טמא, ומצד תעשיית האבקה ע"י הגוי הרי אין זה בכלל גזרה דגבינה שנאסרה ע"י מעשה הגוי. ולכאורה לשון הרמב"ם (פ"ג מהל' מא"ס הט"ו) שכתב בשם מקצת גאונים המתירים חמאה של גויים דהוא משום שלא גזרו על החמאה, מלשון זה נראה דבגזירתם על הגבינה לא

מסיק למעשה: "וסיומא דהך פסקא, דאף דיש מקום להתיר המאלטעד מילק אף בלי בחינה הכימית, מ"מ כיון דיש בזה כמה פקפוקים ע"כ אין רצוני להתיר רק באופן שמכל חביות מילק – פוידער ישלחו מעט לבחינה כימית, ואחרי תעודת הכעמיקר שאין שם תערובת חלב טמא יוכל למכרו בתורת כשר גמור בלי שום חשש ופקפוק, ויאכלו עניים וישבעו".

ג. אף החזו"א (יו"ד סי' מא אות ד) התיר את האבקה וז"ל: "אבקות חלב אינו ענין לגבינה וחמאה, דגבינה נעשה ע"י הפרשת המים מן הגוש, והפרשה זו נעשית ע"י החימוץ שנותנין בהחלב, והחמאה נעשית ע"י תנועה ונדנדוד של החלב, או ע"י חימום על האש לקלוט את השומן הקפוי, וטבע של עיניים אלו אינו בחלב טמא, אבל אבקות חלב נעשה ע"י אויר חם ויבש והלחות של החלב כלה באויר והיבש של החלב נשאר, ופעולה זה אין לה צורך לטבע של הפרשה, ואפשר ליבש כל דבר לח ואפשר ליבש חלב טמא כחלב טהור ויש כאן חשש של חלב טמא לגמרי או לתערובתו, ואין הבדל בין חלב עכו"ם לאבקות חלב.

"ואמנם בשיש פיקוח הממשלה על החלב שלא יערבו חלב טמא והם צפויים לעונש על הזיוף, יש מקום לומר דהוי כשפחות החולבות דמירתתות, וכיושב בצד העדר וכשהוא עומד הוא רואה, והפר"ח כתב דאם חלב טמא ביוקר יש להתיר כמו במוריסי כיון דהתירו חכמים חלב בזמן שהוא מבורר שהרי לחד לישנא התירו לעשות גבינה, ואף למאי דקיי"ל לאסור היינו משום חלב דביני אטפי, אבל אם היה אפשר להבטיח מחלב טמא לא היו אוסרין וכן התירו באין בעדרו טמאה ויושב בצד העדר וכמו שהאריך

החלב של עכו"ס. וידוע שבארצות הברית אין גמלים ואין לחוש לחלב גמל ושל חמור ושל סוס או חזיר דלא שכיח שיחלבו אותם וגם חלב של חזיר הוא מיעוטא דמיעוטא נגד חלב פרה, ומכש"כ בנ"ד שיש פיקוח ממשלתי ומקפידים מאד שלא לערב שום חלב זולת חלב פרה, ובפרט דאנן נקטינן דגזירת חז"ל על גבינה של עכו"ס לא היתה משום עירוב חלב טמא וכמבואר ברמב"ם ובשו"ע, ובביאור הגר"א דלעיל אומר דמה"ט חמאה של עכו"ס מותרת אע"ג דס"ל דגם בחמאה יש צחצוחי חלב מ"מ לא עמדו למנין לאסור משום חשש זה וכיון דנקטינן דחמאה לא היתה בכלל גזירה דחלב שרב לא נאסרה משום צחצוחי חלב טמא דאינו אלא ספק דרבנן, ואבקת חלב נמי אין בה חשש של העמדה באיסור כמו חמאה, ומכיון דהאבקה לא היתה מעולם נכללת לא בגזירת חלב ולא בגזירת גבינה ואין בה חשש של אעירובי חלב טמא כמו שנתברר לעיל דהעכו"ס קפיד שלא לערב בה חלב טמא וגם לא שכיח חלב טמא כלל שם, ובפרט שיש עונש על המזייף לכן אין מקום לאסור את המותר ולעשות גזירות מעצמנו".

וחזור בסימן קד ודוחה את ההשגות על דבריו.

ה. בשו"ת משנה הלכות (חי"ג סי' קד) על אף שהחמיר לגבי חלב נוכרי שבפיקוח ואסרו (כמבואר לעיל), מסיק לגבי אבקת חלב שיש חשש עירוב אבקת חלב טמא: "ולפ"ז אי נימא הכי א"כ באבקת חלב דלא נשאר איסור ורק טעמא כה"ג אפשר דליכא איסור כלל. וא"כ **בידון דידן באבקת חלב אפילו עבידא לטעמא כיון די"ל דלא נאסרה מעולם דלא אסרו רק החלב כמו**

נכללו כל תוצרת החלב אלא אמרינן דדוקא גבינה דגזרו גזרו, ואין למדין מזה על שאר דברים הנעשים מחלב. וא"כ כשם שאין חמאה בכלל גזירה דגבינה ה"ה אבקת חלב נמי אין בה משום גזירה דגבינה".

ומברר שמה שחששו הוא לעירוב חלב טמא עד מחצה שאסור מן התורה, ורק בגבינה אסרו בגזירה משום צחצוחי חלב ובחמאה נחלקו הגאונים.

ומסיק: "ומענתה נהדר לדידן, בדין אבקת חלב הניקח מהעכו"ס, שתנאי בית חרושת זה מפורסם שנעשה דוקא מחלב פרה ולא ממין אחר ובודאי אף את"ל דיש לחוש לתערובת חלב טמא, עדיין יש לדון דאבקה זו מותרת משום ס"ס דשמא אין כאן תערובת חלב טמא כלל, ואף את"ל דיש בו שמא שאינו אלא מיעוטא שאינו אסור מן התורה". ודן אף לגבי גבינה מטעם ס"ס. **ומסיק:** "ואף דאנן לא קיי"ל כר"ת בהיתר גבינה של עכו"ס זהו משום דאנן קיי"ל דגזירה דאיסור גבינה הוא משום חשש דמעמידין אותה בעור קיבת נבילה שנאסרה במיין אפילו בזמן הזה שאין בה שום חשש איסור כמש"כ הרמב"ם דאפילו העמידה בצמחים ג"כ הגבינה אסורה דאלמוה רבנן לאיסורייהו ועשאוהו כודאי איסור, אבל בכה"ג שלא נאסרה במיין כמו אבקת חלב משורת הדין של חשש תערובות כו"ע לא פליגי על ר"ת דיש להתירה מטעם ס"ס".

ומוסיף: "והלום ראיתי בתשב"ץ (בסופו, בחוט המשולש סי' לב) שכ' וי"ל שלא חששו רז"ל אלא לחלב גמלא שדרך אנשי העולם לחלבם אבל חומרטא וסוסיא לא שכיחי למיחלב להו והיא מילתא דלא שכיחא וכ"כ הרשב"א ז"ל וכו' עיי"ש באריכות, שבמקום דלא שכיחי גמלים לא גזרו רבנן ומתיר

חבל נחלתו

החלב, וגם החלב בא מפרות ואך ורק מפרות. מעבדות משוכללות ביותר בודקות את הרכב החלב ויטודותיו, וכל סטיה מהתקן הממשלתי שפירושו חלב פרות טהור, אין להעלותו על דעת כלל. קיימים גם עונשים חמורים מטעם הממשלה אם בבדיקת החלב (שהיא כאמור מוחלטת באמצעות המעבדות) מתברר שיש עודף של השפעת חומרי הדברה וכו', דבר שאין הוא נוגע לנושא הכשרות, ואנו מציינים רק אותו על מנת להראות חומרת הפיקוח הממשלתי.

הציץ אליעזר מתחיל בכך שעדיף שלא לקנות את אבקת החלב עצמה אלא רק את השוקולד שמעורבת בו אבקת חלב, ואז הוא כבר בטל ברוב. אבל בהמשך סומך על דברי הגרצ"פ פרנק ומסיק: "והנה כי כן, חוץ מה שיוצא לנו מדברי הגרצ"פ ז"ל גם לנידונו שאבקת החלב הניתנת במוצרי השוקולדה מותרת היא בכלל, עוד זאת נלמד מהם בעל אחת כמה וכמה להתיר במכש"כ לכגון נידונו אשר לקונים הישראליים המדובר כבר על תערובת שניה. זאת אומרת לאחרי שגם את האבקת חלב מערבם בגוף אחר, הוא מוצרי השוקולדה, אשר בהם מוצרים נוספים אחרים כנ"ל, לכן בודאי שיש איפוא מקום לומר שאפילו מחמירים באבקת חלב לבד, מכל מקום יודו גם הם בכגון דא שאבקת חלב מעורב עם מוצרים אחרים שזה כבר לא היה כלל בגזירת הדבר שבמנין של חז"ל, ונשאר רק החשש כשלעצמו, ואם כן מכיון שברור לנו במציאות שזה רק מחלב טהור של פרות, א"כ כו"ע יודו שזה מותר". **ורק לשופרא דמילתא מציע להעמיד משגיחים בשעת חליבה.**

ח. בשו"ת חלקת יעקב (י"ד סימן לה)

שהוא ולא שנעשה אבק וגם בזה אפשר דאפי' גזרו גם על האבק אפשר דעל טעמא לא גזרו והו"ל ספק איסור דרבנן במילתא דעבידא לטעמא לכ"ע בטייל".

ו. בשו"ת אגרות משה (י"ד ח"ג סי' יז) **נשאל מנכדו:** "הנה בדבר מין נסיוני דחלבא שבמדינתנו שנקראו וויי בלע"ז שנעשה ממה שמבשלין הגבינות ויוצא ממנה המים ויש שלש מיני גבינות האחד רכה יותר ומבשלין אותה בחום גדול שיותר מיד סולדת ואחד קשה מזה ועוד אחד קשה ביותר ומבשלין אותם בחום קטן שכנראה הוא פחות מיד סולדת ומערבין כל המים שיצא מאלו השלש גבינות ומייבשין את המים עד שנעשה ממנו אבק יבש זה, ואבק זה נתפשט להיתר ומשימין אותו בדברים הרבה במיני מאפה הנקרא עוגיות (קוקיס) ובמיני ממתקים (קענדי) וגלידה (איז קריס) ועוד ולא ידוע אם על פי הוראה או שלא ע"פ הוראה אבל עכ"פ הוא בחשיבות היתר שרוצה כתר"ה לידע דעתי העניה בזה".

ומסיק להיתר בהסבר דעתו.

ז. וכן בשו"ת ציץ אליעזר (חט"ז סי' כה) **דן אודות יבוא מוצרי שוקולדה משוויצריה לשם מכירה בישראל, בתשובה לגר"ע יוסף הראש"ל והרה"ר לישראל באותה תקופה. כאשר הבעיה היחידה היא:** "החלב המסופק עבור השוקולדות הנ"ל, יצאנו איפוא למחלבות המייצרות אבקת חלב עבור השוקולדה הנ"ל (מחלבה אחת) והתברר ללא פיקפוק וללא כל חשש מאיזה שהיא בחינה, כי הכל מיוצר מחלב פרות טהור ללא שום תוספת איזה שהיא".

ומוסיף: "ברצוננו לציין כי קיים בשוויצריה איסור חמור מטעם הממשלה של תוספת איזו שהיא (מחוץ לחלב) לאבקת

חבל נחלתו

הביא את דברי החזו"א להתיר אבקת חלב ומשיג עליו ומשמע שאוסר זאת. וכן בשו"ת שבט הלוי (ח"י סי' סו) כתב שמחמיר בכך אע"פ שהחזו"א נטה להקל.

מסקנה
נלע"ד שכל הרעש והפרסומת כנגד אבקת חלב נכרי המיובאת בפיקוח ממשלתי ומעורבת במאכלים הוא מוגזם לחלוטין. מכיון שרוב גדולי האחרונים התירוהו לגמרי, וכבר הראנו לעיל שאף לגבי חלב יש מגדולי האחרונים שהתירו בתנאים אלו וכש"כ לגבי אבקה שלא היתה כלל בתוך הגזרה.⁶

סימן כח

איזה מנהג מצריך התרה

שאלה
יחיד שנהג מנהג מסויים ועתה מעוניין להפסיק, האם צריך לכך התרת נדרים?

תשובה
א. צריך לברר מה דינו של יחיד שהוסיף ונהג מנהג או איסור, ועתה מתחרט על שנהג או שאינו יכול לנהוג. האם העשייה נחשבת כנדר, האם צריך התרת נדרים, ובאיזו דרך? התשובה תעסוק במנהגים שיחיד נהג בהם ולא בענייני ציבור (אע"פ שבהם רוב בירורי המנהגים) אלא בענייני יחידים, אולם נסיק מתוך הנאמר על מנהגי הציבור. כל הנכתב להלן לא בא למנוע אנשים מלקבל עליהם קבלות ומנהגים אלא לברר את הראוי וכיצד ניתן למנוע תקלות.

ב. פסק בשו"ע (יו"ד סי' ריד ס"א): "דברים המותרים והיודעים בהם שהם מותרים נהגו בהם איסור, **הוי כאילו קבלו עליהם בנדר** ואסור להתירם להם; הלכך מי שרגיל להתענות תעניות שלפני ראש השנה ושכין ראש השנה ליום כיפורים, ומי שרגיל שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין מר"ח אב או מ"ז בתמוז ורוצה לחזור בו מחמת שאינו בריא, צריך ג' שיתירו לו. אם בשעה שהתחיל לנהוג היה דעתו לנהוג כן לעולם, **ונהג כן אפילו פעם אחת**, צריך התרה ויפתח בחרטה שמתחרט שנהג כן לשם נדר. לפיכך הרוצה לנהוג בקצת דברים המותרים, לסייג ופרישות, יאמר בתחלת הנהגתו שאינו מקבל עליו כן בנדר, וגם יאמר שאין בדעתו לנהוג כן אלא בפעם ההוא או בפעמים שירצה, ולא לעולם. אבל הנהגים איסור בדברים המותרים מחמת שסוברים שהם אסורים, לא הוי כאילו קבלום בנדר. ויש מי

6. הערת הרה"ג יעקב אריאל רב העיר רמת-גן: אתה צודק בכך שאתה יוצא נגד הנורמה המתיחסת לכל מי שאוכל אבקת חלב נוכרי כאילו אוכל נו"ט מה"ת חלילה. בזמנו התנגדתי לכיתוב שהוצע "כשר לאוכלי חלב נוכרי" אלא די בציון העובדה שהמוצר מכיל אבקת חלב נוכרי כדי שבעל נפש יוכל להחמיר.